

עשרה דברים שכדאי לדעת על מעצר מנהלי

תולי שרגאי ורחביה ברמן

12.4.2005 / 12:45

מעצרו המינהלי של נועם פדרמן, פעיל הימין הקיצוני, אינו ייחודי לישראל, אולם הוא שם אותה בחברה לא מכובדת במיוחד.

אם אתם חיים בלאוס, קירגיזסטן, וייטנאם או בשטחים, סיכוייכם למצוא את עצמכם כלואים לתקופה לא מוגבלת, ללא משפט וללא תקווה גבוהים במיוחד

1. מעצר מנהלי הוא מעצר שנעשה במקרים בהם יש חשש סביר כי אדם עלול לפגוע בביטחון המדינה או בביטחון הציבור בעתיד. שמו נובע מכך שהמעצר מתבצע על סמך החלטה מנהלית בלבד, ללא הכרעה שיפוטית, ללא כתב אישום וללא משפט.

2. מעצר מנהלי הוא חוקי לפי המשפט הבינלאומי. באתר "בצלם" מפורטות המגבלות הבאות: ניתן להשתמש במעצר מנהלי אך ורק כאמצעי למניעת מעשי אלימות או עקב סכנה אחרת לביטחון, ובשום מקרה אין להשתמש בו כאמצעי ענישה; יש לנקוט אותו רק לאחר שאמצעים פחותים בחומרתם הוכחו כלא יעילים; מעצר מנהלי צריך להתבצע על בסיס אישי ולא קולקטיבי, ורק על סמך חשדות שיש לרשויות כלפי אדם מסוים; יש לשמור על זכויותיו הבסיסיות של העציר, בהן הזכות לייצוג משפטי, הזכות להיות מובא בפני שופט מיד לאחר המעצר והזכות לערער על המעצר באופן מהותי; יש לספק לעצירים מגורים, ביגוד ומזון ברמה נאותה, וביקורי משפחה סדירים. יש לאפשר להם להמשיך בעבודתם ולימודיהם בעת המעצר, עד כמה שניתן.

3. מעצרים מנהליים נעשים בישראל מתוקפן של תקנות הגנה לשעת חירום משנת 1945 - תקופת השלטון הבריטי. ב-1979 שונה הסעיף המתייחס למעצר מנהלי, והוחלף בחוק לפיו מעצר מנהלי מתבצע בסמכות שר הביטחון בלבד. חוק סמכויות שעת-חירום (מעצרים) תקף רק לאחר שהכנסת הכריזה על מצב חירום - מצב המוכרז בישראל בלאו הכי מאז קום המדינה.

4. ישנם הבדלים בין מעצר מנהלי בגדה המערבית לזה המתבצע בתחומי הקו הירוק. מפקדים צבאיים בגדה המערבית רשאים לעצור אדם לתקופה מרבית של שישה חודשים, כאשר ישנו "יסוד סביר להניח שטעמי ביטחון האזור או ביטחון הציבור מחייבים שאדם פלוני יוחזק במעצר". המפקדים הצבאיים רשאים להאריך את תוקף צו המעצר לתקופה נוספת שלא תעלה על שישה חודשים. בצו לא נקבעה תקופה מצטברת מקסימלית להחזקת אדם במעצר מנהלי, ולפיכך ניתן להאריך את המעצר שוב ושוב. "ביטחון האזור" ו"ביטחון הציבור" אינם מוגדרים בצו, ופרשנות מושגים אלה הושארה למפקדים הצבאיים. בתוך ישראל מוסמך שר הביטחון לעצור אדם במעצר מנהלי לתקופה שלא תעלה על חצי שנה. שר הביטחון רשאי להאריך את הצו בחצי שנה נוספת בכל פעם, בלא הגבלה על מספר הפעמים שניתן להאריך את המעצר. בתחומי ישראל מחייב החוק את הבאת העציר בפני שופט בתוך 48 שעות מעת המעצר, ובחינה של הצורך במעצר מדי שלושה חודשים לכל הפחות על ידי נשיא בית משפט מחוזי.

5. הדיונים המשפטיים מתקיימים בדלתיים סגורות ואין חובה לנהוג על פי דיני הראיות המקובלים בבית משפט. העצורים אינם יכולים לדעת מהו חומר הראיות נגדם, ולכן מתקשים לערער. הם לא היחידים: בביקור שערכו אנשי האגודה למען האזרח במתקן קציעות, שם כלואים עצירים מנהליים רבים, סיפר להם אחד העצורים כי בבית המשפט הצבאי במחנה עופר נאמר לו "בית משפט זה אינו יודע בינתיים לאיזה ארגון אתה שייך וכיצד אתה מסכן את המדינה".

6. בישראל מופעל המעצר המנהלי כלפי עצירים רבים אך העובדה שרובם המכריע פלסטינים תושבי השטחים או ערבים ישראלים מנעה עד כה דיון ציבורי בנוהל. הושבתם של שני יהודים במעצר מנהלי עוררה דיון ציבורי בנושא אך נועם פדרמן, שישב במעצר מנהלי שמונה חודשים וטלי פחימה, שישבה כשלושה חודשים במעצר מנהלי. על פי אתר "בצלם", תשעה תושבי התנחלויות נוספים ישבו במשך השנים במעצר מנהלי.

7. על פי אתר "בצלם", המצטט את דובר צה"ל, הוחזקו בישראל בינואר 2005, 870 עצירים במעצר מנהלי: 848 מתוכם הושמו שם על ידי צה"ל, ו-22 על ידי השב"ס. בינואר 2004 החזיקה ישראל במעצר מנהלי 1007 עצירים.

8. מעצר מנהלי שכיח בארצות הבאות: אוזבקיסטן, קירגיזסטן, ארמניה, וייטנאם, לאוס, דרום קוריאה ובוסניה. במדינות רבות במערב אירופה יש מושג של "מעצר מנהלי", אבל הוא חל אך ורק על מהגרים לא חוקיים, וגם אז מדובר במעצר עם זכות לייעוץ משפטי. בבריטניה קיים מושג של "חוקי חירום", המאפשר את מעצרים של אנשים המוגדרים כמסוכנים ללא הליך משפטי. אולם הסעיף הזה לא נוצל מאז 1976. לאחר רצח הבמאי תיאודור גוך, פורסם כי שר המשפטים של הולנד אמר כי ארצו בוחנת את הפעלתו של מעצר מנהלי.

9. לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר חוקק ממשל בוש את "חוק הפטריוט", שהוא בעצם חבילה של חוקים המאפשרים לממשלה לעצור אדם אפילו אזרח אמריקאי ללא ייצוג וללא משפט לחודשים ואפילו לשנים. המעצר מתאפשר על ידי הגדרתם של אותם עצורים כ"לוחמי אויב". בראשית ינואר פורסם כי ממשל בוש מנסה למצוא דרכים בהן ניתן יהיה לעצור אדם למעצר ללא הגשת כתב אישום למשך כל חייו.

10. למרות שמעצר מנהלי מאושר על ידי החוק הבינלאומי, ארגוני זכויות האדם רואים בו את הפגיעה החמורה ביותר בזכויות האזרח. נשיא המדינה, משה קצב, אמר בעבר כי הוא תומך במעצר מנהלי.